

РИНОК ПРАЦІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ключові слова: ринок праці, економічно активне населення, зайнятість населення.

Вступ. Постановка проблеми. У суспільно розвинутій економіці з чотирьох головних ринків суспільства: праці, землі, капіталу та інтелекту – найголовнішим є ринок праці [1].

На формування ринку праці впливають фактори демографічного розвитку та вартість і ціна робочої сили, які істотно відбиваються на процесах відтворення населення. Такий взаємозв'язок має різночасовий характер.

Існування та функціонування повноцінного конкурентного ринку передбачає: незалежних суб'єктів, що представляють попит та пропозицію на ринку праці; ринкові мотивації поведінки економічних суб'єктів; економічну свободу або свободу вибору; високий ступінь потенційної мобільності; загальне ринкове середовище в економіці. Характерною рисою ринку праці з одного боку є ресурсний, товарний характер, а з іншого – він породжує більше економічних і соціальних проблем, ніж інші, й потребує посиленої уваги та фінансової підтримки держави.

Індикатором зміни економічної активності є стан головних елементів ринку праці (попит, пропозиція, вартість робочої сили) та їх співвідношення. Це враховується при формуванні концепції зайнятості в регіоні, передбаченні заходів щодо стимулювання розвитку підприємств з метою подолання деформації ринку та ефективного використання трудових ресурсів. Процес

відтворення трудових ресурсів безпосередньо впливає на обсяги і якість пропозиції робочої сили на ринку праці та на формування ціни на неї.

Ринок праці має здатність самостійно адаптуватися до процесів, що відбуваються в економічній системі, бо він є складовою частиною цієї системи, що здатна саморегулюватись та самореалізовуватись. Основним складовим ринку праці при цьому є населення з притаманними йому потребами. Зміна економічної поведінки працівників призводить до зміни ринку праці.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питаннями формування та функціонування ринку праці (РП) в контексті ринкових вимог присвяченні праці таких вітчизняних вчених: О.М. Левади, О.Е. Котляр, Л.Шевченко, В.О. Павленкова, О.В. Кашепова, В.С. Буланова.

Але перед науковцями постійно постають питання щодо особливостей регулювання ринку праці, оскільки процеси, що відбуваються на ньому, як правило, проявляють себе у рамках конкретно визначених регіонів різного ієрархічного рангу. В цих умовах територіальна організація системи регулювання ринку праці повинна відповідати його просторовій структурі. Від того, якою мірою встановлюється така відповідність, залежить ефективність проведення заходів на ринку робочої сили, бо одні впливові на макроекономічному рівні, інші – ефективні на мезо- чи мікрорівнях.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою статті стало вивчення ринку праці як систему, головними компонентами якої виступають попит та пропозиція на робочу силу.

Виклад основного матеріалу. Оцінюючи кількісну складову ринку праці, слід зауважити, що з 2000 по 2011 р. загальна чисельність економічно активного населення зменшилася на 145,2 тис. особи. Але за 2012 рік в статевій структурі економічно активного населення чисельність жінок зросла на 3,9 тис. осіб, а чоловіків, навпаки зменшилась на 1,2 тис. осіб.

Загальне скорочення чисельності економічно активного населення протягом 2000-2011рр. обумовлене, перш за все, демографічною ситуацією в області і країні загалом. Чисельність населення Вінницької області станом на 1.01.2013 р. становила 1634,2 тис. осіб, скоротившись за десять років на 176,8 тис. осіб.

Наслідки демографічних та економічних трансформацій, що мали місце в Україні протягом років незалежності, відбилися і на сфері зайнятості населення Вінницької області – в області протягом останніх років сформувалась низка проблем, які вимагають пильної уваги та найшвидшого вирішення, з обов'язковим створенням сприятливих умов для розвитку підприємництва, стимулювання створення нових робочих місць.

Формування зайнятості населення на кожній території залежить від дії комплексу демографічних, соціальних, природно-кліматичних та інших факторів [2]. Показник рівня зайнятості населення області зменшується: якщо в 2000 році він становив 65,9%, то в 2012 році – 58,9%. За останнє десятиліття найнижчий показник рівня зайнятості населення було

зафіксовано у 2009 році (56,9%).

В 2011 році в усіх сферах економічної діяльності було зайнято 698,7 тис. осіб. Вищий рівень зайнятості спостерігається серед чоловіків (60,9%), а серед жінок він становить 56,1%. Рівень зайнятості у сільській місцевості на 10,4% вищий, ніж у міських поселеннях.

У 2012 році чисельність зайнятого населення у Вінницькій області становила 701,1 тис. осіб і, у порівнянні з відповідним періодом минулого року, зросла на 2,4 тис. осіб. Рівень зайнятості збільшився з 58,4% до 58,9% [3].

Найвищий рівень зайнятості характерний для Вінницького, Козятинського, Жмеринського районів (30-41%), а найменші показники спостерігались у менш розвинених районах області: Піщанському, Чечельницькому, Мурованокуріловецькому, Ямпільському, Чернівецькому та ін.

Тенденція до скорочення кількості зайнятих характерна для всіх галузей економіки, за винятком діяльності готелів та ресторанів, чисельність зайнятих в яких зросла з 105,2 тис. осіб у 2000 році до 143,2 тис. осіб у 2011 році та фінансової діяльності (відповідно з 4,1 тис. осіб до 7,0 тис. осіб).

Одне з провідних напрямків в економіці Вінниччини займає сільське господарство, оскільки воно, забезпечує виробництво близько 23% від загального обсягу валової доданої вартості тому, відповідно, і визначає структуру зайнятості населення регіону. Основна частка зайнятих - 30,2% припадає на сільське господарство, мисливство, лісове господарство, при цьому, за період з 2000 р. по 2011 р. вона скоротилась на 10,6%. Саме проведення аграрних реформ призвели до того, що на сьогоднішній день сільськогосподарське виробництво знаходиться переважно у важкому стані, відповідно зменшилась і чисельність зайнятих у цьому виді діяльності. В промисловості також відбулося скорочення чисельності зайнятих порівняно з 2000 роком на 5% і станом на 2011р. становить -10,7%.

Натомість, зросла чисельність зайнятих у торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів, діяльності готелів та ресторанів - на 8%. Менш помітним було зростання у фінансовій діяльності, державному управлінні, освіті та інших видах економічної діяльності, майже без змін залишилась чисельність зайнятих у охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги.

Характерним для області є зниження чисельності зайнятих у формальному секторі економіки при постійному зростанні прихованого безробіття, збільшення вторинної зайнятості, перехід усе більшої кількості економічно активного населення у неформальний сектор економіки. Зростає чисельність самозайнятих, зайнятих у приватних, індивідуальних та сімейних сферах.

Фінансово-економічна криза зумовила нестабільність роботи частини підприємств. За даними Держкомстату у 2011 році в адмінвідпустках без збереження заробітної плати перебували 5,8 тис. осіб або 1,8 % до кількості штатних працівників регіону. У 2012 році, у відпустці перебувало 3,9 тис.

осіб, або 1,2% кількості штатних працівників, це на 32,8% менше у порівнянні з 2011 роком. В режимі неповного робочого дня/тижня працювали 28,8 тис. осіб або 8,5% у 2011 р. та 21,5 тис. осіб або 6,8% у 2012 р [3].

Поглиблює кризові явища невисока якість частини існуючих та створюваних робочих місць. Проблемою укомплектування вакансій, особливо для кваліфікованих працівників, залишається низький рівень заробітної плати. У 2011 році 43,9% заявлених роботодавцями службі зайнятості вакансій пропонувалася з оплатою нижче прожиткового мінімуму (у середньому по Україні – 29%). У більшості центрів зайнятості регіону питома вага таких вакансій становить менше половини, а в Чернівецькому – 78%, Піщанському – 68% та Чечельницькому – 67,9%. Рівень оплати праці у межах від прожиткового мінімуму до середньої по області номінальної зарплати, яка у 2011 році становила 2396 грн. мали 51% вакансій, і лише у 5% вакансій рівень оплати праці перевищував середньообласний. У 2011 році майже третина зі створених робочих місць пропонувала оплату на рівні мінімальної (1073 грн.).

Темпи вивільнення робочої сили за галузями економіки Вінницької області та її мобільність були на рівні попередніх років, однак на зареєстрованому ринку праці спостерігалась її активізація. Збільшення чисельності незайнятих громадян у 2011 році відбулося в більшості центрів зайнятості регіонів, зокрема у Мурованокуриловецькому та Тростянецькому центрах зайнятості чисельність незайнятих громадян зросла в 1,1-1,2 рази.

Як видно з табл.1, на регіональному ринку праці збільшується розрив між пропозицією і попитом на робочу силу, як результат – вона обезцінюється, зростає безробіття. До причин, що погіршують це співвідношення відносяться: демографічні фактори (рух працездатного населення у працездатному віці, що впливає на пропозицію робочої сили на ринку праці), міграції працездатного населення, галузева структура господарства області, можливе банкрутство підприємств регіону.

Таблиця 1

Показники попиту і пропозиції на ринку праці Вінницької області.*

Показники	2000	2002	2004	2006	2008	2009	2010	2011
Вільні робочі місця (вакантні посади), тис. чол.	1,1	1,8	2,6	2,7	1,1	0,6	0,6	0,6
Чисельність безробітних на кінець звітного періоду, тис. чол.	38,6	41,3	35,2	35,7	29,2	26,8	30,2	27,1
Навантаження на одну вакансію, осіб	35	20	16	14	39	48	49	47

* Складено за даними Вінницької обласної служби зайнятості.

До державної служби зайнятості у 2012 році за допомогою у працевлаштуванні звернулося 85 тис. осіб. Серед кожних 100 безробітних,

що перебували на обліку в Державній службі зайнятості (ДСЗ), понад 46% становили жінки, понад 44% молодь у віці до 28 років. Як і в Україні, складна ситуація безробіття жінок пов'язана з тим, що можливості їх працевлаштування, в тому числі після навчання, обмежуються нерозвиненістю ринкового механізму гнучких форм праці і робочого часу, слабким розвитком невиробничої сфери.

Чисельність осіб, що шукають роботу, в останнє десятиріччя знизилась на 29,8%. Але одночасно відбулося і зменшення потреб в робочій силі. Так, кількість вакантних місць скоротилась на 45%. Отже, вже довгий час в області спостерігається надлишок робочої сили. Така невідповідність зумовила зростання навантаження на одне робоче місце, яке у 2011 р. становило 47 осіб.

Зважаючи на те, що попит на робочу силу скоротився значно більше, ніж пропозиція, можна зробити висновки, що зменшення чисельності безробітного населення відбулося лише за рахунок несприятливої демографічної ситуації.

У процесі дослідження було виявлено регіональні відмінності у співвідношенні даних показників.

Найбільша пропозиція робочої сили характерна для районів з нижчим рівнем соціально-економічного розвитку (Чернівецький, Ямпільський, Томашпільський, Погребищенський, Крижопільський), у зв'язку з низьким рівнем виробництва та відсутністю вільних робочих місць.

Потрібно відмітити, що у таких відносно промислово розвинутих районах як Іллінецькому, Гайсинському, Барському теж наявна висока пропозиція робочої сили і незначний попит, це пояснюється наявністю тут одиничних рентабельних промислових підприємств, зокрема ТОВ "Люстдорф", ЗАТ "Пфанер Бар", дочірнє підприємство "Гайсинхліб" ВАТ "Концернхлібпром", що визначають відносно високий рівень промислового розвитку даних районів, однак вони не мають можливості дати робочі місця всім бажаючим, а решта промислових підприємств або не працює взагалі, або ж працюють не на повну потужність. Низькою тут є і зайнятість і у сільському господарстві, оскільки промисловість даних районів зорієнтована на переробку сільськогосподарської сировини.

Найбільш сприятлива ситуація сформувалась у Вінницькому, Липовецькому, Теплицькому, Тульчинському, Хмельницькому районах. В обласному центрі зосереджені основні підприємства, організації, установи, що успішно функціонують, м.Хмельник – курорт державного значення. Для решти районів низьке навантаження на вакантне місце пов'язане з нижчою пропозицією робочої сили, і середнім, у порівнянні з іншими районами, попитом на працю.

За видами економічної діяльності (у 2011 р.) найбільший попит на робочу силу спостерігався у промисловості (155 осіб) та торгівлі (108 осіб), але порівняно з 2001 р. він значно зменшився. Значним є попит у сільському господарстві (97 осіб), який можна пояснити спеціалізацією області, а також

у сфері охорони здоров'я (63 особи), що свідчить про недостатнє забезпечення закладів охорони здоров'я медичними працівниками, особливо у сільській місцевості Найбільший спад попиту на робочу силу відбувся у фінансовій діяльності (по відношенню до показника 2001 р. на 100%). Високі показники спаду також і у будівництві (90,1%) та діяльності транспорту і зв'язку (76,4%)(табл.2).

Таблиця 2

Попит на робочу силу у Вінницькій області за видами економічної діяльності*

Види економічної діяльності	2001		2011	
	Осіб	відсотків до підсумку	Осіб	відсотків до підсумку
<i>Усього</i>	1358	100	570	100,0
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	213	15,7	97	17,0
Промисловість	508	37,4	155	27,2
Будівництво	142	10,5	14	2,5
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	69	5,1	108	18,9
Діяльність готелів та ресторанів	-	-	5	0,9
Діяльність транспорту та зв'язку	116	8,5	27	4,7
Фінансова діяльність	43	3,2	-	-
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-	-	11	1,9
Державне управління	69	5,1	40	7,0
Освіта	56	4,1	31	5,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	135	9,9	63	11,1
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	7	0,5	14	2,5

*Складено і розраховано за даними Вінницького обласного управління статистики

За професійними групами найбільше навантаження на одне вільне робоче місце у 2011 році було у кваліфікованих робітників сільського і лісового господарства -124 чол, та працівників найпростіших професій – 100чол. Найменше навантаження, а отже найбільша потреба у працівниках на заміщення вільних вакантних місць, характерне для кваліфікованих робітників з інструментом – 29 чол. та працівників сфери торгівлі та послуг – 28 чол.

Невідповідність попиту та пропозиції робочої сили, вартості відтворення та її ціни на внутрішньому ринку праці зумовлює бідність населення і стає поштовхом до виїзду громадян області за кордон для працевлаштування на ринках праці інших країн, де вищий рівень заробітної

плати. Сама собою масштабна трудова міграція – досить поширене явище в бідних країнах, вона є важливою складовою процесу їхньої інтеграції в глобальні ринки, зокрема у ринок праці. Проте в Україні вплив трудової міграції на соціально-економічну і демографічну ситуацію багаторазово посилюється у зв'язку з відвертим прагненням більшості мігрантів, особливо тих, хто працює у країнах ЄС, залишитися в цих країнах назавжди. А оскільки виїжджають переважно молоді, освічені, активні люди, їхнє неповернення завдає великої шкоди і демографічному, і освітньому, і трудовому потенціалу України [2].

В умовах нестабільності розвитку економіки перед багатьма роботодавцями залишається актуальною проблема «вимивання кадрів». Люди шукають більш високих заробітків, кращих умов праці тощо. Тому в області існує високий рівень мобільності кадрів [2].

Однією з найголовніших проблем на ринку праці області є безробіття, що існує у відкритій та прихованій формах. Останнім часом їх пов'язують з переміщенням проблем зайнятості на рівень підприємств – це потенційно один з головних факторів, що формують безробіття.

Досить тривалий час у Вінницькій області спостерігається великий відсоток безробіття (табл. 3) і пов'язано це, перш за все, з нестабільною ситуацією в країні загалом. У 2011 році на ринку праці Вінниччини рівень зареєстрованого безробіття становив 2,7 %, що є вищим за середній по Україні - 2,2 %. За цим показником Вінниччина займає чотирнадцяте місце серед областей України поряд з Житомирською і Кіровоградською областями. Офіційно визначений відносно невисокий рівень безробіття у Вінницькій області не відповідає реальній ситуації на ринку праці внаслідок існування неповної зайнятості працівників.

Таблиця 3

Безробітне населення (за методологією МОП)

	У віці 15-70 років	
	В середньому, тис. осіб	У % до економічного активного населення відповідної вікової групи
2000	79,7	8,7
2001	81,9	9,3
2002	67,3	7,8
2003	48,2	5,5
2004	62,4	8,0
2005	52,4	6,8
2006	50,7	6,6
2007	47,1	6,1
2008	49,7	6,4
2009	82,6	10,6
2010	76,9	10,0
2011	75,2	9,7
2012	67,3	8,8

*Складено і розраховано за даними Вінницького обласного управління статистики

Особливо велике збільшення відсотка безробітних відбулося у 2009 р. Це стало наслідком економічної кризи, яка охопила країну і відзначилась безпосередньо на розвитку її регіонів. Як уже зазначалось, саме в цей період відбувся спад промислового виробництва, зріс відсоток збиткових підприємств, зросла частка звільнених у промисловості. Але, в 2012 році чисельність безробітних у Вінницькій області знизилась на 7,9 тис. осіб, порівняно з минулим роком і становила 67,3 тис. осіб, а рівень безробіття (за методологією МОП) зменшився з 9,7% до 8,8%. У середньому по Україні чисельність безробітних у 2012 році становить 1,7 млн. осіб, що на 75,5 тис. осіб менше, ніж у 2011 році, рівень безробіття знизився з 7,9% до 7,5%.

В розрізі районів найвищий рівень зареєстрованого безробіття в 2012 році зафіксовано у Чернівецькому, Томашпільському, Погребищенському, Піщанському, Оратівському, Мурованокуриловецькому, Крижопільському районах, найменше – в м. Вінниці та Вінницькому, Гайсинському, Жмеринському, Немирівському, Хмільницькому районах.

Середня тривалість перебування безробітних на обліку в службі зайнятості у Вінницькій області в 2012 році склала 5,7 місяці, що в два рази менше ніж у 2000 році.

Чисельність незайнятих осіб, працевлаштованих службою зайнятості, в порівнянні з 2000 роком збільшилась в 1,5 раза, а в Крижопільському, Оратівському, Погребищенському, Теплицькому та Томашпільському районах – від 3 до 5,4 рази. Найвищий рівень працевлаштування у Вінниці, Гайсинському, Барському, Іллінецькому, Калинівському, Крижопільському, Могилів-Подільському районах. Досить важко вирішуються проблеми зайнятості у Літинському, Мурованокуриловецькому, Немирівському, Тиврівському районах. В структурі безробіття як в 2000 так і в 2011 роках переважали безробітні звільнені з економічних причин, що свідчить про напружену ситуацію в економіці (табл.4).

Таблиця 4

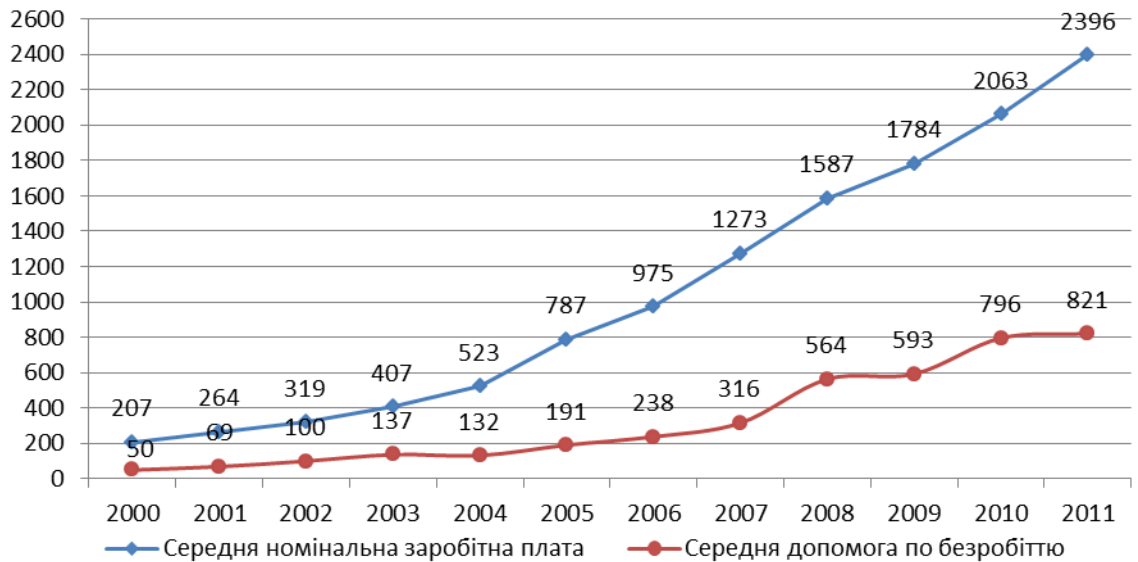
Безробітні (за методологією МОП) за причинами незайнятості

	2000	2005	2009	2010	2011
Усього безробітних, тис. осіб	79,7	52,4	82,6	76,9	75,2
<i>За причинами незайнятості, відсотків</i>					
Вивільнені з економічних причин	39,6	35,0	46,0	44,7	35,4
Звільнені за власним бажанням	27,1	35,5	24,3	19,2	31,6
Демобілізовані з військової строкової служби	4,4	0,1	2,1	0,8	0,4
Не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації	25,3	7,2	14,0	20,1	17,8
Звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії за віком, інвалідністю	0,9	1,6	0,1	0,5	0,6
Звільнені у зв'язку з закінченням строку контракту	2,3	6,8	10,7	9,8	8,7
Інші причини безробіття	0,4	13,8	2,8	4,9	5,5

*Джерело: Вінницьке обласне управління статистики

Держава виділяє кошти на допомогу безробітнім. Слід зазначити, що розмір грошової допомоги по безробіттю зріс з 2000 по 2011 роки у 16,4 рази, проте, середня номінальна заробітна плата за ці роки також зросла у 11,6 рази, тому зростання допомоги відбулося майже пропорційно до зростання середньої заробітної плати працівників (рис.1).

Рис.1 Допомога по безробіттю та заробітна плата у 2000-2011 роках

Матеріальна допомога безробітнім – тимчасовий захід, як і організація громадських робіт. Суспільство, держава, повинні, якщо не ліквідувати безробіття, то свідомо регулювати питання трудової зайнятості. Для цього необхідний всесторонній, глибокий підхід до проблеми: якими механізмами контролювати процес виникнення, регулювання і ліквідації масового безробіття. Повністю його позбутись неможливо, але послабити численні негативні наслідки реально.

Важливу роль у вирішенні проблем безробіття відіграють гнучкі форми зайнятості: з одного боку, вони надають працездатному населенню можливості найбільш прийнятних форм зайнятості або режимів роботи з врахуванням індивідуальних потреб працівників, а також заходи соціальної допомоги при переході від зайнятості до незайнятості, і навпаки. З другого боку, вони допомагають підприємцям маніпулювати кількістю та якістю робочої сили, виходячи з потреб розвитку виробництва та економічної ситуації, що склалася.

Висновки. Основним складовим ринку праці при цьому є населення з притаманними йому потребами. На регіональному ринку праці збільшується розрив між пропозицією і попитом на робочу силу, як результат – вона обезцінюється, зростає безробіття. За цим показником Вінниччина займає чотирнадцяте місце серед областей України поряд з Житомирською і Кіровоградською областями. Найбільша пропозиція робочої сили характерна для районів з нижчим рівнем соціально-економічного розвитку

(Чернівецький, Ямпільський, Томашпільський, Погребищенський, Крижопільський), у зв'язку з низьким рівнем виробництва та відсутністю вільних робочих місць.

Список використаних джерел:

1. Коларж І.Я. Вартість робочої сили в сільському господарстві // І.Я. Коларж/ Регіональні перспективи. – 1997. – № 1. – С. 44-46.
2. Криницька Л. Ринок праці та зайнятість населення: проблеми, пошуки, перспективи/ Л. Криницька // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2002. - № 6. – с. 377 – 384.
3. Ситуація на ринку праці та діяльності обласної служби зайнятості Вінницької області у січні – березні 2013 року.- Інформаційно-аналітичні матеріали/ – Державна служба зайнятості. – Вінниця, 2013. – 18 с.
4. Статистичний щорічник Вінниччини за 2011 р. – Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця, 2012. – С. 470-515.
5. Статистичний щорічник України за 2010 рік. – Державна служба статистики України. – Київ: ТОВ «Август Трейд», 2011р.

Зеленчук В. Р. Ринок праці Вінницької області. В статті розглянуто ринок праці, особливості його формування в сучасних умовах господарювання, а саме зайнятість та рівень безробіття населення Вінницької області.

Ключові слова: ринок праці, економічно активне населення, зайнятість населення.

Зеленчук В. Г. Рынок труда Винницкой области. В статье рассмотрен рынок труда, особенности его формирования в современных условиях хозяйствования, а именно занятость и уровень безработицы населения Винницкой области.

Ключевые слова: рынок труда, экономически активное население, занятость населения.

Zelenchuk V. Labour market in Vinnitsia region. The paper considers the labour market, especially its formation in the contemporary economy, such as employment and unemployment of the population of Vinnitsa region.

Keywords: labour market, economically active population, population employment.